

SQS-lehti queer-tutkimusyhteisön palveluksessa

Tuula Juvonen ja Tiia Sudenkaarne

Vuonna 2021 vietettiin suomalaisen sateenkaarielämän osalta moninkertaista merkkivuotta. Tällöin tuli kuluneeksi 50 vuotta homoseksuaalisten tekojen dekriminallisoinnista ja 40 vuotta homoseksuaalisuuden sekä 10 vuotta transvestisyyden ja fetissikiinnostusten poistamisesta sairausluokituksesta. Merkkivuotta on nostanut esiin erityisesti Sateenkaarihistorian ystävät ry sekä verkkosivuillaan että juhlaseminaareissaan. Edellä mainittujen rajapyykkien lisäksi voimme yhteisönä juhlistaa myös sitä, että Suomen Queer-tutkimuksen Seuran perustaman SQS-lehden ensimmäisen numeron julkaisemisesta on nyt kulunut 15 vuotta.

SQS kuroo umpeen mittavaa takamatkaa

Kuluneen 15 vuoden aikana SQS-lehti on vakiinnuttanut itsensä keskeiseksi kotimaiseksi queer-tutkimusta julkaisevaksi foorumiksi, jolla on monitieteinen yleisö. Lehdessä julkaisevat niin aloittelevat kuin varttuneetkin tieteen tekijät, ja siinä käydään ajankohtaista keskustelua niin käsitteellisistä, teoreettisista kuin menetelmällisistäkin kysymyksistä, kuten tämä numero jälleen osoittaa. Lisäksi SQS kuroo omalta osaltaan umpeen mittavaa takamatkaa, jonka rikoslain niin kutsutun kehoituskiellon voimaan saattaminen vuonna 1971 aiheutti suomalaiselle keskustelulle seksuaalisuuden ja samalla sukupuolenkin moninaisuudesta. Niinä vuosikymmeninä, joina

julkinen kehottaminen sinänsä laillisiin homoseksuaalisiin tekoihin oli rikos – Suomessa aina vuoteen 1999 asti –, sekä Yleisradio että johtavat lehtikustantamot välttivät käsittelemästä homoseksuaalisuutta radio- ja televisio-ohjelmissa tai sanomalehdissä. Tällainen vaikenemisen ja vaimentamisen kulttuuri on jättänyt pitkän varjon suomalaiseen yhteiskuntaan, mikä on tunnistettavissa yhä tänäkin päivänä.

Tässä numerossa historioitsija Riikka Taavetin artikkeli käsitteleekin niitä erilaisia hiljaisuuksia, joita on tunnistettavissa myös arkistoon tallentuneissa muistitietokokoelmissa. Vaikka Taavetti keskittyy ennen kaikkea vuonna 2014 kerätyn ”Sateenkaarinuorena ennen ja nyt” -aineiston analyysiin, artikkeli viitoittaa lukijalle reittejä myös muihin kiinnostaviin tutkimusaineistoihin. Ennen kaikkea Taavetti antaa artikkelissaan menetelmällistä apua tutkimuksellisesti hyvin haastavien, historiallisesti rakentuneiden hiljaisuuksien tunnistamiseen, ymmärtämiseen ja tulkitsemiseen. Vaikenemisen ja vaimentamisen menetelmällinen jäljittäminen on tärkeää paitsi sateenkaariyhteisölle ja queer-tutkimukselle myös laajemmin menneiden ja nykyisten marginalisoinnin kontekstien tunnistamiselle.

SQS
1–2/2021

|

Johdanto

Tuula
Juvonen
ja
Tiia
Sudenkaarne

Leikkisyyttä sairauden ja rikollisuuden varjoissa?

Koulutussosiologi Jukka Lehtonen palaa omassa esseessään hiljaisuuk- sien sijaan niihin jälkiin, joita medikalisaatio on jättänyt suomalaiseen kouluopetukseen – ja sen myötä yhä uusiin sukupolviin, joiden homoseksuaalisen identiteetin rakentamista on haavoittanut koulukirjoissa ja -ope- tuksessa pitkään toistuneet käsitykset homoseksuaalisuudesta sairautena. Esseessään Lehtonen tekee muistelutyötä myös omaan henkilö- ja tutki- mushistoriaansa, sillä hän nojaa eri aikoina keräämäänsä koulumuistoja ja -kokemuksia käsittelevään tutkimusaineistoon.

Kuitenkin myös aikana, jolloin homoseksuaaliset teot olivat Suo- messa rikollisia, kulttuurituotteissa on ollut mahdollista leikitellä homoseksuaalisuuden mahdollisuudella. Tätä historiaa avaa meille populaarikulttuuriin vihkiytynyt tietokirjailija Harto Hänninen omassa puheenvuorossaan, jossa hän analysoi kotimaassa 1910–1960-luvuilla levytettyjä musiikkikappaleita, joissa laulujen romanttiseen tai seksuaali- seen suhteeseen viittaavien sanoitusten ja niiden esittäjän miessukupuoli tuottavat mielikuvia homoseksuaalisista suhteista. Silloinkin kun laulut ovat pilkallisen humoristisia, niiden pelkkä olemassaolo avaa kuulijalle heteroseksuaalisuuden ylittäviä kuvittelun mahdollisuuksia – ja samalla yllättävän ja kiinnostavan ikkunan suomalaiseen sateenkaarihistoriaan.

Sateenkaarikulttuuria nykykirjoittamassa

Nykyisiä sateenkaarevia kuvittelun ja toisin ajattelun paikkoja kartoittaa kirjallisuudentutkija Joonas Sääntti kirjallisuuskatsauksessaan. Hän on otta- nut tehtäväkseen lukea merkittävän osan vuosina 2020 ja 2021 julkaistuista suomenkielisistä romaaneista, joiden kirjoittajat kertovat (usein omakoh- taisesti) lesbojen, homojen ja biseksuaalien elämästä ja kokemuksista

lähimenneisyydessä. Romaanit luovat pitkään kaivattua heijastuspintaa näihin yhteisöihin samaistuville lukijoille, jotka pohtivat omaa elämäänsä ja tekemiään ratkaisuja. Erityisesti heille Sääntti tekee palveluksen nostamalla kiinnostavalla tavalla esiin teoksesta toiseen risteäviä teemoja, samalla kun hän tekee katsauksellaan kunniaa näiden tärkeiden teosten kirjoittajille ja kustantajille luoden sateenkaarikirjallisuuden kaanonin.

Hyvin toisenlaista nykykirjoittamisen genreä lähestyvät yhteisartikkelis- aan suomen kielen professori Jarmo H. Jantunen ja sukupuolentutkija Tuu- la Juvonen. He nimittäin yhdistivät asiantuntemuksensa tarkastellakseen sosiaalisen median kirjoituksia lesboutta rajaavista normatiivisuuksista, ja kutsuvat lukijoita näin queer-lingvistiikan tarjoamien mahdollisuuksien äärelle. He lähestyvät Kielipankkiin tallennettua Suomi24-tekstikorpusta yhdistäen sekä suurten data-aineistojen louhinnan mahdollistavia määrälli- siä menetelmiä että yksittäisten tekstien vivahteisiin pureutuvia laadullisia menetelmiä.

Queer- ja trans-metodologiaa

Artikkelissaan Jantunen ja Juvonen palaavat queer-tutkimuksessa paljon käytettyihin heteromatriisiin ja heteronormatiivisuuden käsitteisiin, ja hyödyntävät niitä edelleen tarjotessaan tekstien tulkintaan lesbomatriisiin ja lesbonormatiivisuuden käsitteitä. Tämä kontribuutio muistuttaa lesbo- näkökulman tärkeydestä, josta käsin tehdyt omaleimaiset havainnot saavat usein väistyä valkoiseksi miehisyydeksi koodatun homonormatiivisuuden tieltä.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuksia ulossulkevan normatiiv- visuuden tarkastelu on keskeistä myös Tiia Sudenkaarneen väitöstutki- muksessa ja Otso Harjun artikkelissa. SQS-lehden tässä numerossa onkin

SQS
1–2/2021

||

Johdanto

Tuula
Juvonen
ja
Tiia
Sudenkaarne

siis useampi kontribuutio sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden menetelmälliseen tutkimukseen queer- ja trans-näkökulmista, jo aiemmin mainitun hiljaisuuksien tutkimuksien menetelmää käsittelevän Taavetin artikkelin lisäksi.

Feminististä ja queer-bioetiikkaa väitöstutkimuksessaan analysoinut filosofi Tiia Sudenkaarne kertoo lektiiossaan kehittämästään queer-haavoittuvuuksien metodologiasta. Queer-haavoittuvuuksien tarkastelua voi hyödyntää niin tutkimustyössä kuin käytännönkin tasolla esimerkiksi hoitosuosituksissa ja potilaskohtamisissa. Silloin kun haavoittuvuus on samaistettu voimattomuuteen, queer-toimijuutta on häivytetty kytkemällä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus kykenemättömyyteen ja moraalittomuuteen. Haavoittuvuuden uudelleen tulkinta feministisen tutkimusperinteen kerroksellisesta teoriasta ja queer-näkökulmasta käsin tarjoaa vaihtoehdon tälle väheksyvälle käsitykselle, jolla sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta on patologisoitu, marginalisoitu ja moralisoitu. Iloitsemme lehdessä myös siitä, että Sudenkaarneen kansainvälinen vastaväittäjäkin oli vaikuttanut väitöksen korkeatasoisesta metodologisesta kontribuutiosta.

Sukupuolentutkija Otso Harju pohtii artikkelissaan trans-tutkimuksesta ammentavan trans-metodologian mahdollisuuksia. Hän reflektoi tapoja, joilla tutkijan oletettu sukupuolisuus, mutta myös hänen olettamansa sukupuoli näkyvät hänen omassa väitöskirjatyössään, jota varten hän on tehnyt etnografista tutkimusta nuorten delhiläisten feministien parissa. Transfeminiinisenä tutkijana – vaikkakin usein sellaiseksi tunnistamattomana – hänen tutkijapositionsa on poikkeuksellisen antoisa. Siitä käsin Harju voi esittää perustavaa laatua olevan haasteen erityisesti naistutkijoiden niin tutkimuksissaan kuin vuorovaikutuksessaankin käyttämille, itsestään selvyytenä pidetyille tavoille nojata ulkonäköön perustuviin sukupuoliolentuksiin. Laajemmin Harjun pohdinta abstrahoituu paitsi

kyseenalaistamaan sukupuolesta käytävää teoreettista keskustelua, myös kontribuoimaan metodologiseen keskusteluun omaleimaisesti, rehellisesti ja älyllisesti kunnianhimoisesti.

Sananen pervosta

Samaan tapaan periaatteellista keskustelua queer-tutkimuksen käsitteistöstä käyvät yhteisessä tekstissään myös sukupuolentutkija Leena-Maija Rossi ja Suomen Queer-tutkimuksen Seuran väistyvän puheenjohtaja Tiia Sudenkaarne. Vaikka Rossi oli puheenvuoroa kirjoittaessaan vielä Helsingin Yliopiston taidehistorian yliopistonlehtori, voimme jo nyt onnitella häntä siirtymisestä seuraavaksi Lapin yliopistoon sukupuolentutkimuksen professoriksi. Vaikka Rossin astuminen professuuriin on ennen kaikkea hänen oman periksiantamattoman ja korkeatasoisen tieteellisen työnsä ansiota, on queer-tutkijan nousu akateemisessa virkakaanonissa aina voitto myös queer-tutkimusyhteisölle, jota Rossi on keskeisesti kannatellut toimimalla pitkään Suomen Queer-tutkimuksen Seuran hallituksessa ja useaan otteeseen myös SQS-lehden toimituskunnassa.

Puheenvuorossaan Rossi ja Sudenkaarne avaavat syitä sille, miksi Suomen Queer-tutkimuksen Seura päätti muuttaa vuosittaisen Pervo tutkimusteko-palkintonsa nimen Queer-tutkimusteko-palkinnoksi. Rossi ja Sudenkaarne peräänkuuluttavat queer-aktivismiin ja -tutkimuksen kentillä käytettävien käsitteiden historian tunnistamisen tärkeyttä sekä paikallisuutta kulttuuri-imperialististen käsitteiden omaksumisen sijaan. He muistuttavat myös siitä, että käytettyjä käsitteitä on jatkuvasti syytä tarkastella uudelleen, sillä käsitteet ovat todellisuuksia, mahdollisuuksia ja toimijuuksia luovia merkityksellistämistäjärjestelmiä.

Ikkiliikkuva queer

Kirjoittajien omaa tutkimustoimintaa käsittelevien kontribuutioiden lisäksi lehdessä julkaistut arviot kiinnostavista tutkimusjulkaisuista tekevät näkyväksi queer-teoreettisten ajatusten kansainvälistä liikkuvuutta. Samaan aikaan ne kiinnittävät huomiota myös liikkuvuuden rajoihin ja yhteensopimattomuuksiin, jotka paljastuvat silloin, kun ajatuksia siirretään maasta ja maanosasta toiseen. Maantieteilijä Lois-Anne Watt arvioi queer-teorian nykytilaa valottavan oppikirjan *Queer Theory Now* hyödyllisyyttä queer-tutkimukseen perehtymisen kannalta. Teoksen australialaiset kirjoittajat Hannah McCann ja Whitney Monaghan täydentävät Wattin mielestä onnistuneesti queer-teorian tarkastelun perspektiiviä, joka on muuten vahvasti ankkuroitunut Yhdysvaltoihin. Kirjoittajat myös tuovat ansiokkaasti queer-teoreettisen keskustelun 1990-luvulta nykypäivään tulevaisuutta viitoittaen.

Sukupuolentutkimuksen väitöskirjatutkija Tuuli Innola on tarttunut virolaisen kollegansa Raili Uibon väitöskirjaan *“And I don’t know who we really are to each other”*: *Queers doing close relationships in Estonia*. Uibo tarkastelee suomalaisittain kiinnostavaa kysymystä sateenkariperheiden muotoutumisesta. Hän sai pian huomata, että yhdysvaltalaisesta tutkimuskirjallisuudesta tuttu konsepti *queer families* ei toiminut Virossa, ja päätyi käyttämään sen sijaan läheissuhteiden käsitettä. Innola inspiroituu siitä, miten Uibo onnistui tämän ratkaisunsa ansiosta tavoittamaan monimuotoisen kirjon yhteiselämän muotoja. Ne laajentavat kiinnostavalla tavalla käsitystämme siitä, miten ”perhettä” voi ajatella.

Lopuksi haluamme kiittää kansikuvataiteilijaamme Jiipu Uusitaloa kansikuvasta, jonka hän palautti ehdotettuaamme aiheeksi transfeminiinisyttä. Se viittaa myös lehden muihin teemoihin, kuten vaikkapa somettamiseen, näkyvyyteen/näkymättömyyteen, ja vahvasti myös jonkin muun kuvittele-

miseen jo tunnetun ja tiedetyn yli ja ohi. Sillä sitä ”jotakin muuta”, uudenlaista mielikuvitusta, myös queer- ja trans-tutkimus tahoillaan tavoittelevat.

Parhaita lukuhetkiä lehden parissa toivottaen

Tuula Juvonen ja Tiia Sudenkaarne
SQS-lehden väistyvät päätoimittajat

SQS
1–2/2021

IV

Johdanto

Tuula
Juvonen
ja
Tiia
Sudenkaarne